

فرا تحلیل روش و نتایج پژوهش‌های کیفیت زندگی شهری در ایران

سعید شفیعا، کارشناس ارشد دانشگاه علامه طباطبائی*

محمدعلی شفیعا، دانشیار گروه مهندسی صنایع دانشگاه علم و صنعت ایران

غلامرضا کاظمیان، استادیار گروه مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبائی

چکیده

گسترش زندگی شهری، باعث تجمع هر چه بیشتر منابع و امکانات در شهرها شده است. دستیابی به آستانه‌های مطلوب کمی برای زندگی در شهر، به مرور توجه ساکنان و پژوهشگران را به کیفیت زندگی شهری جلب نموده است. تعدد و تنوع مقالات علمی منتشر شده در زمینه کیفیت زندگی شهری، یکی از نشانه‌های قابل اتکا برای نمایش گرایش محققان به این مفهوم است. این مقاله با رویکرد فراتحلیل به بررسی مقالات منتشر شده در مجلات علمی- پژوهشی و علمی فارسی زبان منتشر شده تا سال ۱۳۸۹ پرداخته است. فراتحلیل، ابزاری است برای تجمیع نتایج پژوهش‌های پراکنده و دستیابی به نگرشی جدید برای گسترش مرزهای دانایی. پراکندگی مطالعات نشان می‌دهد که استان‌های مرکزی، شمال شرقی و شرقی بیشتر مورد توجه محققان قرار گرفته‌اند که این توجه، بیشتر به محل تولد محققان یا دانشگاه‌های محل تحصیل وابسته است. در این میان، سرمایه اجتماعی، درآمد بیشتر، شاغل بودن، روابط مثبت و معنی‌دار و جنسیت رابطه غیر معنی‌داری را با این کیفیت نشان دادند. باید تأکید کنیم که نگاه چند بعدی و استفاده از شاخص‌های ترکیبی، نقطه قوت و کم‌توجهی به ابعاد جامعه‌شناختی و عدم انعکاس روایی و پایایی، نقطه ضعف پژوهش‌های مطالعه شده است. ضمناً نیاز به طراحی مدل‌های بومی و منطبق با فرهنگ ایرانی برای هدایت پژوهش‌های آینده توصیه می‌گردد.

واژه‌های کلیدی: کیفیت زندگی شهری، فراتحلیل، مقالات فارسی زبان، متغیرهای مرتبط، روش تحقیق

مقدمه

در پی تحولات مرتبط با صنعتی‌شدن و افزایش اهمیت توسعه اقتصادی و کوتاهی در قبال ارزش‌های محیطی و اجتماعی، «کیفیت زندگی» با محور قرار دادن توسعه اجتماعی به عنوان شاخصی برای ارزیابی سیاست‌های توسعه و رویکردی برای اصلاح شرایط اجتماعی معرفی شد. استفاده از این مفهوم به دوران یونان قدیم و ارسطو باز می‌گردد (غفاری و امیدی، ۱۳۸۸: ۱). حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی و پزشکی به فراخور نیازهای تخصصی، به گستردگی این مفهوم یاری رسانده‌اند. ورود مفهوم کیفیت زندگی به حوزه‌های برنامه‌ریزی، مدیریت، طراحی، جامعه‌شناسی و اقتصاد شهری باعث ساخت و تعریف مفهوم کیفیت زندگی شهری شده است. مطالعات کیفیت زندگی شهری می‌تواند زمینه‌ساز شناسایی نواحی مسأله‌دار، اولویت‌های با اهمیت‌تر زندگی شهروندان، شناسایی متغیرهای مداخله‌گر و میانجی و علل نارضایتی مردم از خدمات مدیریت شهری بوده، ابزار مناسبی برای سیاستمداران و محققان شهری به حساب آید (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۹). اما برای استفاده ابزارگونه از مطالعات انجام شده، دستیابی به اجماعی قابل اتکا حس می‌شود، در حالی که ضروری است، تمامی تفاوت‌های تأیید شده میان نتایج حاصله از شهری به شهری دیگر و از مطالعه‌ای به مطالعه دیگر مورد توجه قرار گیرد (جاجرمی و کتله، ۱۳۸۵: ۶).

استفاده از روش فراتحلیل یا تحلیل تحلیل‌ها، برای دستیابی به اجماع در مجموعه‌ای مطالعات، مورد توصیه محققان است. برخلاف علوم طبیعی و دقیق که مبانی مطالعاتی صریحی دارند، مطالعات اجتماعی و رفتاری شامل مفاهیمی انتزاعی و در حال تحول‌اند. تحقیقات اجتماعی از دیدگاه محققان دارای تأثیرات ناچیز یا خفیفی هستند که حجم عملی تأثیرات، تقریباً ناچیز و کوچک است. استفاده از روش فراتحلیل این امکان را فراهم خواهد ساخت تا

جمع‌بندی مشخصی بر اساس واحد مطالعات انجام شده حاصل شود.

این پژوهش با هدف دسته‌بندی و شناسایی یافته‌های تحقیق‌های انجام شده درباره کیفیت زندگی شهری در مقالات علمی-پژوهشی و نیز غیر علمی-پژوهشی فارسی زبان صورت گرفته است. براین اساس، پس از شناسایی مقالاتی که طی سال‌های اخیر مستقیماً به موضوع مذکور پرداخته‌اند، مبانی نمونه‌گیری، روش‌شناسی، روش‌های جمع‌آوری داده‌ها، شاخص‌شناسی، ابزارهای تحلیلی، متغیرهای مرتبط و نتایج به دست آمده به عنوان داده‌های خام این تحقیق استفاده شدند. مقاله پس از معرفی مبانی نظری، روش تحقیق، بحث و بررسی یافته‌ها، به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها می‌پردازد.

مبانی نظری

کیفیت زندگی شهری

به واسطه پیچیدگی موجود در دو واژه کیفیت و زندگی، تعریف جامعی برای کیفیت زندگی وجود ندارد. کیفیت را می‌توان مطابقت و سازگاری کالا یا خدمت با نیازها و انتظارات مشتریان دانست. این سازگاری با نیاز مشتریان در ابعاد هزینه تمام شده، دوام، قابلیت اطمینان، کارکردها، همسازی، ایمنی و تأثیرات اجتماعی قابل تعریف و تشریح است (ریاحی، ۱۳۸۸: ۹۰۹). هرگاه کالا و خدمات مورد بررسی، زندگی فردی و اجتماعی باشد، کیفیت درک شده را کیفیت زندگی می‌نامند. این تعریف برگرفته از "آنچه تا به حال از کیفیت زندگی فهمیده شده است" می‌باشد. در این سطح کیفیت زندگی بر اساس پژوهش‌های حیطه‌های مختلف، شناسایی و استفاده می‌شود (Schalock, 2004: 204-206).

محققان و پژوهشگران برای توصیف و تشریح واقعیت‌ها از رویکردهای متفاوتی استفاده می‌کنند. این

زندگی، برگرفته از "آنچه در حال فهمیده شدن از کیفیت زندگی است" می‌باشد. در این دیدگاه تمرکز اصلی بر شاخص‌شناسی چند بعدی، شناسایی پیش‌بینی‌کننده‌های کیفیت زندگی و تأثیرات خصوصیات فرهنگی و عمومی بر نتایج سنجش کیفیت زندگی است. بنابراین تلاش بر این است تا مفهومی حقیقی با ملاحظات محلی- ملی مورد نشان‌دهنده رویکردهای فرعی و خلاصه دو رویکرد عملیاتی و ساختاری است.

رویکردها از پارادایم‌ها و طرز نگرش آنها نسبت به موقعیت‌های اجتماعی و اقتصادی نشأت گرفته است. رویکردهای اجتماعی دوگانه‌ای نسبت به کیفیت زندگی وجود دارد که شامل عاملیت‌گرایی و ساختارگرایی است. در رویکرد عاملیت‌گرا، کیفیت زندگی متأثر از آثار ذی‌نفعان در ساختاریابی فرآیندهاست. بنابراین، تأکید بر فردگرایی داشته، جامعه را جمع‌جبری افراد آن می‌داند (غفاری و ابراهیمی، ۱۳۸۵: ۳۱). اما رویکرد ساختارگرایی با نگاهی چندبعدی، جامعه را به عنوان یک کل بررسی می‌کند (غفاری و امید، ۱۳۸۸: ۴۱). این گونه توصیف و تشریح کیفیت

جدول ۱- رویکردهای نظری به کیفیت زندگی

محوریت	اساس انتخاب گزینه‌ها	رویکرد فرعی	رویکرد
لذت طلبی	بیشترین لذت برای بیشترین تعداد افراد	مطلوبیت‌گرایی	عملیاتی
ارزش‌های انتزاعی	علاقه آگاهانه افراد	ارزش‌های عام	
ارزش‌های واقعی	امور واقعی فردی مثل نیازهای اساسی	نیازمحور	ساختاری
قابلیت‌های فردی	آزادی و قابلیت‌های فردی	قابلیتی	
فردگرایی و جمع‌گرایی	آزادی، برابری و انسجام	دیالکتیک دموکراتیک	ساختاری
رفاه ذهنی و عینی به همراه اهداف اجتماعی	توجه بیشتر به عوامل جمعی	کیفیت فراگیر زندگی	
بهبود همبستگی اجتماعی و مبارزه با مطروودیت	امکانات و توانایی مالی و روابط اجتماعی	کیفیت اجتماعی	

مأخذ: برگرفته از: غفاری و امید، ۱۳۸۸ و غفاری و ابراهیمی، ۱۳۸۵

جدول ۲ نشان‌دهنده خلاصه‌ای از رویکردهای رایج در حیطه کیفیت زندگی شهری است.

بیشترین تبیین‌های صورت‌گرفته مربوط به حوزه پزشکی است و بنیان نظری این مفهوم نیازمند توسعه و گسترش بیشتر مبانی دیدگاهی است (مختاری و نظری،

جدول ۲- رویکردها و حوزه‌های علمی سنجش کیفیت زندگی

ابعاد مورد تأکید در کیفیت زندگی	رویکرد و حوزه علمی
ریشه‌های فکری و عوامل مؤثر بر خشنودی و رفاه انسان	فلسفی
تندرستی با نگاه فایده‌گرایی	اقتصادی
عوامل جسمی و زیستی پیدایش کجروی‌ها	زیست‌شناختی
رشد کامل شخصیت به مثابه عامل اصلی کیفیت زندگی	روان‌شناختی
کنش‌های متقابل اجتماعی در محیط اصلی تحقیق	روان‌شناسی اجتماعی
محیط کالبدی، بستری است برای ساخت و ادراک کیفیت زندگی	محیطی

مأخذ جدول: برگرفته از: مختاری و نظری، ۱۳۸۹

قدمت‌دار سنجش کیفیت زندگی، ارزیابی رضایتمندی افراد به عنوان شاخصی مرتبط با کیفیت زندگی است (Lansing & Marans, 1969).

بحث‌های متناقضی درباره شدت رابطه میان کیفیت زندگی عینی و ذهنی وجود دارد. برای مثال، برتون^۲ و همکاران اثبات نمودند که رابطه قوی میان این دو دسته از شاخص‌ها وجود دارد، در حالی که مک‌کری^۳ و همکاران این رابطه را ضعیف ارزیابی کردند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۵). تمایز میان کیفیت زندگی عینی و ذهنی همچون اختلاف بین رفتار و ادراک یا دنیای متفاوت میان کمیت و کیفیت است. بنابراین، هر کدام به تنهایی و با یکدیگر بستر مناسبی برای تحلیل کیفیت زندگی به حساب می‌آیند (Mukherjee, 1989). جدول ۳ خلاصه‌ای از خصوصیات سنجش‌های ذهنی و عینی کیفیت زندگی است.

با ترکیب شاخص‌های عینی و ذهنی، کیفیت زندگی انعکاس‌دهنده میزان دسترس‌پذیری تجهیزات و نیازهای قابل لمس در کنار احساسات و ادراکات فردی و اجتماعی است. به واسطه پیچیدگی ترکیب این دو مؤلفه، همواره تعریف صحیح کیفیت زندگی، وابستگی مستقیمی به فرهنگ و ارزش‌های مرسوم جامعه داشته است. شهر با دارا بودن محدوده تعریف شده و مرکزیت تجمع گروه‌های اجتماعی، سازنده فرهنگ‌های خاص شهرنشینی است. از سویی فرم، شکل، جغرافیا، الگوی توسعه، جمعیت، سیاست‌های عمومی و تاریخچه شکل‌گیری شهرها، در ساخت آلمان‌های متمایز شهری نقش‌آفرین‌اند. بنابراین، شکل‌گیری کیفیت زندگی شهری از شهری به شهر دیگر با تفاوت‌هایی همراه است. به همین علت، "آنچه تا به حال از کیفیت زندگی دانسته

اما دو رویکرد اسکاندیناویایی یا عینی‌گرایی، آمریکایی یا ذهنی‌گرایی نیز در میان محققان بسیار مرسوم است. برخی تعریف ذهنی کیفیت زندگی را بسیار دموکراتیک دانسته‌اند، زیرا به جای آنکه متخصصان احساس خود را معیار قضاوت قرار دهند، احساس و ادراک مردمی را شاخص قرار داده‌اند (Diner and Oishi, 2000). اما کیفیت عینی زندگی که به شرایط بیرونی زندگی اشاره دارد، انعکاس‌دهنده واقعیات قابل مشاهده و ملموس است. شاخص‌هایی مثل میزان تحصیلات، میزان طلاق و تراکم جمعیت از این قبیل‌اند. واقعیت این است که کیفیت زندگی افراد بدون در نظر گرفتن ذهنیت‌های آنها نسبت به زندگی، غیر قابل سنجش است و شاخص‌های عینی در حالی که پایایی بالایی دارند، از قابلیت اطمینان پایینی برای سنجش بهزیستی انسانی برخوردارند (Foo, 2000: 34). در این میان، رویکردی میانه‌رو یا ترکیبی نیز وجود دارد. زاپ^۱ یکی از محققان این رویکرد است که شرایط عینی زندگی افراد را با ارزیابی ذهنیات آنها به صورت همزمان مورد توجه قرار می‌دهد (غیاثوند، ۱۳۸۸: ۲۴-۲۵). برخی معتقدند برای سنجش کیفیت زندگی ذهنی، پرسیدن ادراکات افراد از زندگی کفایت می‌کند و این نوع از شاخص‌ها برای اهداف برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، نسبت به شاخص‌های عینی در ارجحیت قرار دارند. هر چند این تأکید هم وجود دارد که شاخص‌های ذهنی از پایایی کمتر و قابلیت اطمینان بیشتری برخوردارند (Das, 2008: 298). مواردی نظیر ارزیابی فرد از ثمربخشی تلاش‌های خانواده برای بهبود زندگی فردی و احساس وی از میزان پایمال شدن حقوق فردی در جامعه، از جمله شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی به شمار می‌روند (مختاری و نظری، ۱۳۸۹: ۱۳۳). یکی از سنت‌های مرسوم و

² Berton

³ Maccrey

¹ Wolfgang Zap

سازمانی و محیط شهری، غیرقابل سنجش و شناخت است (Schalock, 2004 : 211-213).

نشده" به پیامدهای ناشناخته کوتاه و بلندمدت حاصله از تغییرات برنامه‌ریزی شده شهری مرتبط است. فرآیند ایجاد کیفیت زندگی، بدون لحاظ کردن لایه‌های فردی،

جدول ۲- مشخصات روش‌های سنجش کیفیت زندگی

روش سنجش کیفیت زندگی	تأکید	ایراد
عینی	سنجش امکانات، تجهیزات و شرایط بیرونی	پایایی پایین
ذهنی	ادراکات فردی و جمعی از کیفیت زندگی	قابلیت اطمینان پایین
عینی و ذهنی	ترکیبی از حقایق خارجی و ذهنیت‌های فردی	وابسته به ترکیب شاخص‌های ذهنی و عینی

فرا تحلیل

سؤال‌ها و موضوع‌های با اهمیت، همواره توسط گروه‌های مختلف پژوهشی تبدیل به تحقیق شده‌اند، اما دریافتی جامع از تمامی این مطالعات، کاری هزینه‌زا و وقت‌گیر است. به طور خاص، مطالعات اجتماعی که به واسطه شرایط، موقعیت‌ها و متغیرهای متعدد مداخله‌گر، با دامنه گسترده‌ای از نتایج و یافته‌ها همراهند، فاقد خاصیت انباشتگی نتایج هستند. فراتحلیل به عنوان ابزاری مناسب برای ساخت اجماعی منطقی از مطالعات، روش تازه‌ای برای جمع‌بندی و درک مجموعه‌ای از پژوهش‌ها در حوزه‌ای خاص به حساب نمی‌آید. چیزی که یک تحقیق فراتحلیل مدنظر دارد، جمع‌آوری یافته‌های پژوهشی از مطالعات متعدد و پراکنده، برای ترکیب و یکپارچه‌سازی و دستیابی به یافته‌های جدید است (صدیق سروستانی، ۱۳۷۹: ۶۸). براین اساس، فراتحلیل روشی است برای تجزیه و ترکیب واحدهای تحلیل برای حصول شناخت از مجموعه منسجم یا غیرمنسجم از مبانی علمی و سازه‌های پژوهشی (Doyle, 2003: 323). واحد تحلیل در روش فراتحلیل، مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با موضوع خاصی است (قاضی طباطبایی و ودادهیر، ۱۳۸۹: ۳۹). توانایی ارائه جواب به هنگام کم بودن حجم نمونه و

سادگی در کسب آگاهی از متغیرها و روابط فیما بین، اهمیت این ابزار تحقیق را افزایش داده است (ناطق پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۴: ۱۶۹). مطالعه نتایج، یافته‌ها و نظریه‌ها با رویکردی عمدتاً انتقادی از خصوصیات بارز این روش است (ودادهیر، ۱۳۸۹: ۳۷). این روش به شناسایی شکاف‌های علمی و تجمیع مطالعات انجام شده ختم می‌گردد. مراحل هفتگانه‌ای برای انجام یک فراتحلیل مرسوم است: در مرحله اول انتخاب موضوع و تعریف متغیر تحقیق قرار دارد. مهمترین اقدام در این مرحله مشخص شدن حدود و اهداف تحقیق است. در مرحله دوم، بر اساس هدف تحقیق، شناسایی، گردآوری و تلخیص مطالعات انجام می‌گیرد. در این بخش، نهایتاً تعدادی منبع معتبر با توجه به هدف تحقیق انتخاب می‌گردد. در مرحله سوم که با فیش‌برداری یا فیلترسازی محتویات منابع همراه است، به دسته‌بندی یافته‌ها و ارزیابی و بازآفرینی آنها ختم می‌شود. در این بخش مطالعات ورودی به مجموعه‌ای اطلاعات دسته‌بندی شده تبدیل می‌شوند که امکان بازبینی و استخراج نتایج را به همراه دارد. در مرحله چهارم با استفاده از یافته‌های مرحله پیشین، امکان دسته‌بندی یافته‌ها بر اساس روش‌های آماری، بررسی تفاوت‌های روش‌شناسی،

پراکندگی تعداد مطالعات به تفکیک استان‌های ایران است.

بررسی‌ها نشان داد که محل تولد نویسندگان، دسترسی مناسب به آمار یا نمونه‌ها و یا دانشگاه محل تحصیل، عوامل کلیدی برای انجام تحقیق در نمونه‌های موردی به حساب می‌آیند. ضمناً مطالعه‌ای در شهرهای کمتر برخوردار مشاهده نگردید.

در این تحقیق مقالات علمی- پژوهشی به مقالاتی اطلاق شده است که در نشریات دارای مجوز علمی- پژوهشی از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری منتشر شده‌اند. بنابراین، مقالات غیر علمی- پژوهشی نیز به مقالاتی اشاره دارد که در مجلات فاقد این مجوز منتشر شده‌اند. انتخاب مقالات با توجه به نظرات خبرگان صورت گرفت. شرط انتخاب مقاله، دارا بودن موضوع یا کلید واژه‌ای مرتبط با عنوان کیفیت زندگی شهری است. بنابراین، از خبرگان خواسته شد تا با معرفی مقالات یا نشریات مرتبط با موضوع، بستر تحقیق را فراهم سازند. پس از بررسی‌های تکمیلی و بهره‌برداری از نظرات خبرگان، تعداد ۴۵ مقاله شناسایی شد. با تحلیل نزدیکی مقالات با هدف تحقیق، مقالات کمتر مرتبط که عموماً به رشته پزشکی اختصاص داشتند، از فرآیند تحقیق حذف گردیدند و نهایتاً ۲۷ مقاله وارد مرحله تحلیل شدند. مقالات نهایی از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۹ در نشریات فارسی زبان منتشر شده‌اند، اما این تحقیق هیچ محدودیت زمانی برای انتخاب مقالات نداشته است. برای مطالعه مقالات و استخراج تحلیل‌ها، شاخص‌هایی مطابق جدول ۵ مشخص گردیده‌اند.

شناخت تنوع آزمون فرضیه‌ها و مقایسه نتایج فراهم می‌گردد. مرحله پنجم به تعریف و ترکیب نتایج به دست آمده اختصاص دارد و مرحله ششم با تطبیق و ترکیب نتایج به دست آمده، زمینه نگارش گزارش را فراهم می‌سازد. بنابراین، در مرحله هفتم نگارش گزارش، تفسیر و نقد نتایج صورت می‌گیرد (قاضی طباطبایی و ودادحیر، ۱۳۸۹: ۷۴-۱۴۶). در هر یک از مراحل تحقیق، بهره‌گیری از نظرات خبرگان راهکاری مکمل و هدایت کننده به شمار می‌آید که کیفیت و ارزش تحقیق را ضمانت می‌نماید.

روش تحقیق

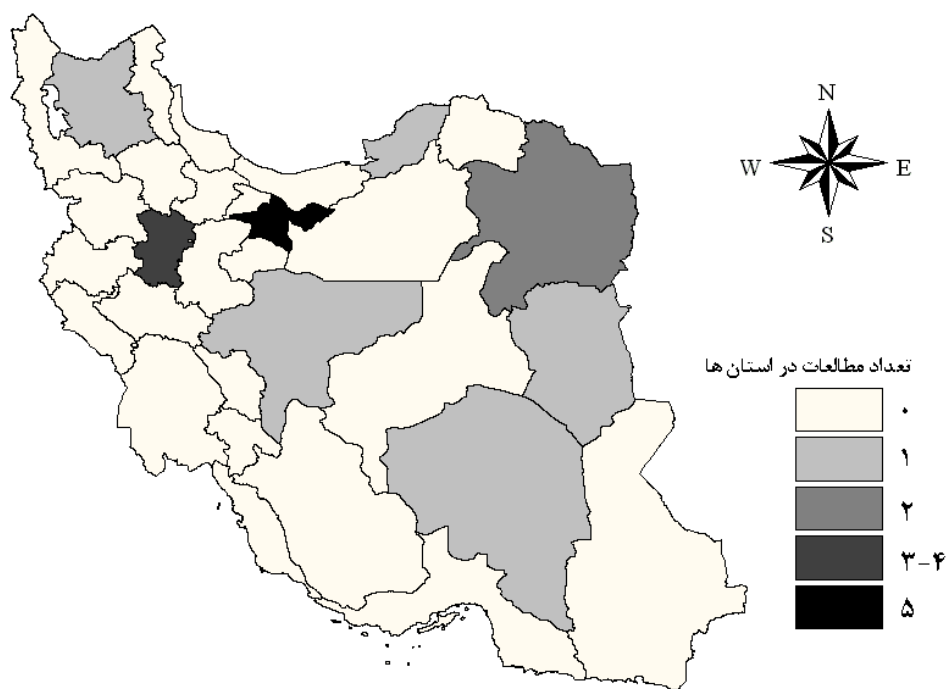
این تحقیق که از نوع فراتحلیل است، به فراخور نیاز با استفاده از روش‌های کمی و کیفی صورت گرفته است. محدود بودن نسبی مقالات علمی منتشر شده در زمینه تخصصی کیفیت زندگی در شهرهای ایرانی و نبود خط راهنمای مشخص برای انعکاس شرایط این مطالعات، استفاده از این روش تحلیلی را مناسب جلوه داده است. بنابراین، مجلات به دو دسته علمی- پژوهشی و غیرعلمی- پژوهشی مطابق جدول ۴ تقسیم شده‌اند.^۱ جای تأکید دارد برای حفظ کیفیت یافته‌ها، تحلیل این دسته‌بندی‌ها به صورت جداگانه صورت گیرد.

بررسی پراکندگی تعداد مطالعات انجام شده در نقشه استان‌های ایران نشان می‌دهد که بیشترین مطالعات مربوط به شهرهای تهران و لرستان بوده است. ضمناً تنها استان‌های مرکزی، شرقی و شمالی غربی مورد توجه محققان قرار گرفته‌اند و در سایر استان‌ها هیچ مطالعه اختصاصی انجام نشده است. شکل ۱ نمایش دهنده

^۱ عنوان و فهرست تمامی مقالات مورد بررسی در این مقاله در بخش مراجع قابل مشاهده است.

جدول ۴- محدوده انتخاب مقالات منتشر شده

نوع مجلات	مجلات علمی - پژوهشی	صاحب امتیاز	مجلات علمی غیر علمی - پژوهشی	صاحب امتیاز
	علوم اجتماعی	دانشگاه علامه طباطبایی	پژوهش و برنامه‌ریزی شهری	
	رفاه اجتماعی	دانشگاه علوم بهزیستی	پژوهش‌های اجتماعی	دانشگاه آزاد اسلامی
	صفه	دانشگاه شهید بهشتی	جغرافیا و مطالعات محیطی	
عنوان مجلات	جغرافیای انسانی	دانشگاه تهران	جستارهای شهرسازی	بخش خصوصی
	مدرس علوم انسانی - برنامه‌ریزی و آمایش فضا	دانشگاه تربیت مدرس	فصلنامه مدیریت شهری	سازمان شهرداری‌ها
	مطالعات شهری و منطقه‌ای	دانشگاه اصفهان		
	جامعه‌شناسی کاربردی			
	ادبیات و علوم انسانی	دانشگاه مشهد	نشریه شوراها	شورای عالی استان‌ها
	علوم اجتماعی	دانشگاه زاهدان		
	جغرافیا و توسعه	دانشگاه آزاد		
	هویت شهر			
تعداد مقالات	۱۷		۱۰	

شکل ۱- تعداد مطالعات انجام شده به تفکیک استان‌ها

جدول ۵- ابعاد و شاخص‌های راهنما برای تجزیه مقالات

ابعاد	شاخص‌ها
روش تحقیق	نوع پژوهش، روش تحقیق، فن جمع‌آوری داده‌ها
روش نمونه‌گیری	روش نمونه‌گیری، تعداد نمونه‌ها، مشخص بودن تعداد نمونه‌ها
چارچوب تحقیق	فرضیه یا سؤال‌ها، چارچوب تحلیلی انتخاب شده برای سنجش مدل
روایی و پایایی	بیان روش محاسبه پایایی و روایی، مقدار پایایی و روایی ذکر شده در مقاله
رویکرد نظری	رویکرد اصلی به کیفیت زندگی شهری، صراحت در معرفی رویکرد
شاخص‌های ذهنی و عینی	نوع شاخص‌سازی، جداسازی شاخص‌های عینی و ذهنی و نتیجه‌گیری مجزا
ابعاد اصلی تحقیق	محیطی - خدماتی، اجتماعی - اقتصادی - محیطی، اقتصادی - اجتماعی
متغیرها و ابزار تحلیل	مستقل یا وابسته بودن، متغیرهای همبسته، ابزارهای تحلیلی استفاده شده
نتایج به دست آمده	نتایج به تفکیک شهرهای مورد تحقیق و تحلیل پراکندگی نتایج در کشور

ماخذ جدول: نگارندگان

مهمترین ابزار مقالات منتشر شده در مجلات علمی - پژوهشی است، در حالی که بیش از ۶۰ درصد مقالات غیرعلمی پژوهشی با استفاده از اسناد، مدارک و آمار نگارش یافته‌اند. جدول ۶ مبین خلاصه‌ای از روش تحقیق مقاله‌های بررسی شده است.

۷۵ درصد از مقالات غیر علمی - پژوهشی و تنها ۹ درصد از مقالات علمی - پژوهشی هیچ اشاره‌ای به روش نمونه‌گیری نداشتند. جدول ۷ نمایشی از مشخصات نمونه‌گیری و تعداد نمونه‌های انتخاب شده در مقالات پژوهشی جاری است. این جدول نشان می‌دهد که حجم نمونه‌ها در بازه استاندارد قرار دارند و تحقیقات میدانی مطالعه شده از این لحاظ قابل اطمینان است.

این جدول راهنما، به هنگام مطالعه مقالات، نقش صافی^۱ اطلاعات را بر عهده داشته و بسترساز تجزیه یک مقاله به تعدادی مؤلفه قابل تحلیل است. هدف استفاده از این جدول، بالا بردن کیفیت امکان تجزیه و تحلیل مطالعات است.

یافته‌های روبه‌ای و محتوایی

مرور پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که بیش از ۸۰ درصد مقالات علمی - پژوهشی مورد بررسی با اهداف کاربردی و در میدان عمل تنظیم شده‌اند. در مقابل مقالات مروری معدودی، با هدف انعکاس مبانی نظری و شاخص‌شناسی کیفیت زندگی شهری طراحی گردیده که از سطح نظری بالایی برخوردارند. سیاست مجلات علمی - پژوهشی در جذب مقالات کاربردی، باعث تجمع این‌گونه از مقالات در این نشریات است. بیش از ۸۰ درصد مقالات علمی - پژوهشی از نوع توصیفی و پیمایشی هستند که هدف پیمایش بخشی از شهر و توصیف شاخص‌های کیفیت زندگی را دارند. پرسشنامه

^۱ Filter

جدول ۶- جزئیات روش تحقیق مقاله‌های مطالعه شده

جزئیات روش تحقیق		علمی پژوهشی	غیر علمی پژوهشی
نوع پژوهش	کاربردی	٪۸۷	٪۴۵
	محض	٪۱۳	٪۵۵
روش تحقیق	توصیفی	٪۸۷	٪۱۷
	تبیینی	٪۱۳	٪۸۳
	پرسشنامه	٪۶۸	٪۲۷
	اسناد و مدارک	٪۱۸	٪۶۳
فنون جمع‌آوری داده	مصاحبه	٪۷	٪۰
	AHP	٪۰	٪۱۰
	ترکیبی	٪۷	٪۰

جدول ۷- خصوصیات نمونه‌گیری مقالات

نمونه‌گیری		علمی پژوهشی	غیر علمی پژوهشی	
مشخص بودن تخمین تعداد نمونه‌ها	محاسبه شده	٪۴۱	٪۵۰	
	نامشخص	٪۵۹	٪۵۰	
	روش نمونه‌گیری	مشخص	٪۹۱	٪۲۵
		نامشخص	٪۹	٪۷۵
تعداد نمونه‌ها	بین ۱۰۰ تا ۲۰۰	٪۱۵	٪۰	
	بین ۲۰۱ تا ۳۰۰	٪۱۵	٪۰	
	بین ۳۰۱ تا ۴۰۰	٪۴۷	٪۱۰۰	
	بین ۳۰۱ تا ۴۰۰ بالای ۴۰۱	٪۲۳	٪۰	

بخش درخور توجهی از مقالات مطالعه شده، دارای تصویر گویایی از بنیان تحقیق ارائه نموده‌اند. جدول ۸ خلاصه‌ای از آمارهای این بخش را نمایش می‌دهد.

بخش درخور توجهی از مقالات مطالعه شده، دارای چارچوب تحلیلی استاندارد بوده و مدل‌های تحقیق،

جدول ۸- چارچوب‌های تحقیقی

چارچوب تحقیق		علمی - پژوهشی	غیر علمی پژوهشی
فرضیه و سؤال	دارد	٪۳۳	٪۳۳
	ندارد	٪۶۷	٪۶۷
چارچوب تحلیلی	دارد	٪۷۵	٪۶۷
	ندارد	٪۲۵	٪۳۳

مطالعات نشان می‌دهد، در بخش مقالات علمی - پژوهشی توجه مطلوبی به آزمون پایایی صورت گرفته است، اما بیش از نیمی از مقالات این گروه، هیچ انعکاسی از مقادیر پایایی ارائه نداده‌اند. ضمناً بخش محدودی از مقالات به مسأله پایایی ابزار سنجش توجه کرده‌اند. البته، اکثر این مقالات روایی را به صورت اعمال نظر خبرگان دریافت نموده‌اند و در آنها روش‌های سنجش روایی مثل روایی سازه، کمتر استفاده شده است.

مطالعات نشان می‌دهد، در بخش مقالات علمی - پژوهشی توجه مطلوبی به آزمون پایایی صورت گرفته است، اما بیش از نیمی از مقالات این گروه، هیچ انعکاسی از مقادیر پایایی ارائه نداده‌اند. ضمناً بخش محدودی از مقالات به مسأله پایایی ابزار سنجش توجه کرده‌اند. البته، اکثر این مقالات روایی را به صورت اعمال نظر خبرگان دریافت نموده‌اند و در آنها روش‌های سنجش روایی مثل روایی سازه، کمتر استفاده شده است.

برای انجام فراتحلیل‌های کمی، با مشکل روبه‌رو خواهد شد. جدول ۹ نشان‌دهنده خلاصه‌ای از روایی و پایایی ابزار سنجش در مقالات مطالعه شده است.

در مقالات غیر علمی - پژوهشی انعکاس مناسبی از مقادیر روایی و پایایی صورت نگرفته است. بنابراین، قضاوت در مورد اندازه اثر و کیفیت مطالعات انجام شده

جدول ۹- روایی و پایایی ابزارهای سنجش

ابزار سنجش	علمی - پژوهشی	غیر علمی پژوهشی
بلی	٪۶۶	٪۰
پایایی دارد؟	٪۳۴	٪۷۵
ابزار آماده	٪۰	٪۲۵
ارائه نشده	٪۴۰	٪۱۰۰
مقدار پایایی	بین ۰,۶۹ و ۰,۱۰	٪۰
	بین ۰,۷۹ و ۰,۳۰	٪۰
	بالای ۰,۹	٪۰
روایی دارد؟	٪۲۷	٪۰
	٪۷۳	٪۱۰۰
	٪۸۳	٪۱۰۰
مقدار روایی	بین ۰,۶۹ و ۰,۱۷	٪۰

انتخاب شاخص‌ها و ابزارهای اندازه‌گیری، وسیله‌ای مناسب برای شناخت غیرمستقیم رویکردهای مذکور است. در میان مقالات بررسی شده، رویکردهای عاملیتی مورد توجه بیشتر محققان قرار گرفته است. این رویکرد با دارا بودن نگاهی فردگرا و استفاده از شاخص‌های کمی و عینی‌تر، از سنجش‌پذیری و مبانی نظری بیشتری برخوردار است. ضمناً سازمان‌های جهانی به واسطه ارائه گزارش‌هایی که به آمارهای سالانه وابسته است، باعث اشاعه هرچه بیشتر این رویکرد شده‌اند (Van Kamp, Leidelmeijer, 2003: 5-14). جدول ۱۰ نمایی از رویکردهای نظری و نحوه بیان آنها در مقالات مورد مطالعه است.

هر پژوهش علمی باید با رویکردهای نظری مشخصی طراحی شده باشد. این چارچوب پایه‌ای است که تحقیق به آن تکیه می‌کند و شبکه‌ای منطقی از روابط و توصیف‌ها را پدید می‌آورد (خاکی، ۱۳۸۶: ۳۰). پژوهش‌های مرتبط با کیفیت زندگی شهری دارای دو رویکرد اصلی جامعه‌شناختی عاملیتی و ساختاری‌اند. نتایج نشان می‌دهد که بیش از ۹۰ درصد مقالات، رویکردهای مشخصی برای تحقیق ارائه نموده‌اند. هر چند در مقالات علمی پژوهشی تنها ۶ درصد و در مقالات غیر علمی - پژوهشی تنها ۳۳ درصد، به صورت مستقیم به رویکردهای خود اشاره نمودند، اما نوع

جدول ۱۰- رویکردهای نظری و نحوه بیان آنها در مقالات

رویکردهای نظری	علمی - پژوهشی	غیر علمی پژوهشی
عاملیتی	٪۸۵	٪۸۵
ساختاری	٪۱۵	٪۱۵
بلی	٪۶	٪۳۳
بدون رویکرد	٪۴۷	٪۱۶
رویکرد به صورت صریح مشخص شده است؟	٪۴۷	٪۵۱
غیرمستقیم معرفی شده		

یک از مقالات، به تفکیک نتایج براساس شاخص‌های عینی و ذهنی توجه نکردند. بنابراین عدم انعکاس جداگانه نتایج باعث شده تا شانس دستیابی به نتایج تحلیلی حاصله از تفکیک شاخص‌های عینی از ذهنی کاهش یابد. جدول ۱۱ نشان دهنده خلاصه‌ای از وضعیت شاخص‌شناسی مقالات از نظر ذهنی و عینی است.

باید توجه کرد که بیش از نیمی از مطالعات از روش‌های ترکیبی بهره برده‌اند. از سویی، تحلیل اینکه شاخص‌های ذهنی و عینی چه آثار و نتایج متفاوتی در رابطه با متغیرهای دیگر داشته‌اند، به غنای مبانی نظری و تحلیل نتایج کمک خواهد نمود، اما در مقالات علمی-پژوهشی تنها ۲۱ درصد و در مقالات غیر علمی-پژوهشی هیچ

جدول ۱۱- چارچوب شاخص سازی مقالات

شاخص‌های ذهنی و عینی		علمی- پژوهشی	غیر علمی پژوهشی
نوع شاخص سازی		عینی ۲۵٪	۳۷٪
		ذهنی ۱۲٪	۱۳٪
		ترکیبی ۶۳٪	۵۰٪
		بلی ۲۱٪	۰٪
جدا سازی بین شاخص‌های ذهنی و عینی شده است؟		خیر ۷۹٪	۱۰۰٪

پژوهش‌های مطالعه شده، هر سه بعد اصلی ذکر شده را در مطالعات خود مورد توجه قرار داده‌اند که در جدول ۱۲ قابل مشاهده هستند.

در خلال مطالعات مشاهده شد که ابعاد محیطی، اقتصادی و اجتماعی، به عنوان وجوه اصلی کیفیت زندگی مورد توجه قرار گرفته‌اند. بیش از ۶۰ درصد

جدول ۱۲- ابعاد اصلی تحقیق مقالات مطالعه شده

ابعاد اصلی تحقیق		علمی- پژوهشی	غیر علمی پژوهشی
محیطی- خدماتی		۲۵٪	۰٪
ابعاد تحقیق اجتماعی- اقتصادی- محیطی		۶۳٪	۸۷٪
اقتصادی- اجتماعی		۱۲٪	۱۳٪

مهمترین متغیر در ارتباط با کیفیت زندگی شهری مورد مطالعه محققان قرار گرفته است. ضمناً بررسی اختلاف میانگین‌ها در گروه‌های جنسیتی، سنی، درآمدی و شرایط تأهل، در میان پژوهش‌ها به صورت مشترک انجام شده است. در این میان، تنها شش مقاله کیفیت زندگی را متغیری وابسته، یک مقاله آن را متغیری مستقل و سه مقاله آن را در رابطه‌ای دوجانبه با سایر متغیرها معرفی نموده‌اند.

یکی از روش‌های مطلوب برای توسعه مبانی نظری تحقیق، بررسی رابطه میان متغیرهای دیگر با کیفیت زندگی شهری است. برخی از تحقیقات انجام شده به دنبال بررسی آثار کیفیت زندگی یا تأثیرپذیری آن از متغیرهای دیگر هستند، که از نظر تعداد در اقلیت قرار دارند. نتایج نشان داد که سرمایه اجتماعی، مهاجرت، بودجه خانوار و ویژگی‌های فردی- خانوادگی متغیرهای مورد توجه محققان هستند. سرمایه اجتماعی به عنوان

پاسخ‌دهندگان، از آزمون t برای مقایسه نتایج گروهی و از تاکسونومی عددی برای ارزیابی میزان توسعه‌یافتگی ناحیه یا منطقه شهری استفاده شده است. ضمناً در مقالات، روش تحلیل عاملی بسیار استفاده شده است. جدول ۱۳ نشان دهنده خلاصه‌ای از متغیرها و ابزارهای تحلیلی است.

در میان ابزارهای تحلیلی، همبستگی، رگرسیون، آزمون میانگین عددی و آزمون t مورد توجه ویژه محققان قرار گرفته‌اند. از آزمون همبستگی برای بررسی میزان هم‌خطی متغیرها، از آزمون ضرایب رگرسیون برای شناسایی میزان اهمیت متغیرهای مربوطه، از آزمون میانگین‌ها برای ارزیابی میزان متوسط رضایت

جدول ۱۲- متغیرها و ابزارهای تحلیلی مقالات مطالعه شده

متغیرها و ابزارهای تحلیلی	علمی- پژوهشی	غیر علمی پژوهشی
متغیرهای همبسته	۳ مقاله	۲ مقاله
	۱ مقاله	۰
	۱ مقاله	۰
	۱ مقاله	۱ مقاله
	۱ مقاله	۰
ابزارهای تحلیل استفاده شده	۵ مقاله	۱ مقاله
	۱ مقاله	۲ مقاله
	۶ مقاله	۲ مقاله
	۶ مقاله	۱ مقاله
	۳ مقاله	۰
	۱ مقاله	۱ مقاله
	۱ مقاله	۱ مقاله

نحوه مالکیت، طول مدت اقامت در خانه بر کیفیت زندگی شهری اثرگذار نیست (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۶). در شهر جدید پردیس مشخص گردید، افراد مسن و جوان نسبت به میانسال‌ها از کیفیت زندگی بالاتری برخوردارند. افراد متأهل به طور معنی‌داری بیش از افراد مجرد از کیفیت زندگی برخوردارند. سابقه زندگی مشترک، تعداد فرزندان، در ارتباط معکوس و وضعیت اشتغال و تحصیلات همسر در ارتباط مثبت با کیفیت زندگی قرار دارند (حریچی، ۱۳۸۸: ۱۰۷). در شهر خرم‌آباد نتایج نشان می‌دهد که میان مهاجرت‌های درون شهری و کیفیت کالبدی محله‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. به عبارتی افزایش کیفیت کالبدی محله‌ها با افزایش رضایت ساکنان از محله و کاهش مهاجرت درون‌شهری همراه است (پوراحمد، ۱۳۹۰: ۳۳). در شهر بیرجند اثبات گردید که اشتغال، تحصیلات، مرتبه شغلی، میزان درآمد، میزان بهره‌مندی از شبکه‌های اجتماعی،

مروری بر نتایج و یافته‌های محتوایی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در شهر نورآباد، افزایش میزان تحصیلات، درآمد خانوار، مالکیت مسکن و شاغل بودن با کیفیت زندگی بیشتری همراه است (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۸؛ خادم‌الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۹). در شهر مشهد افزایش سه عامل سرمایه اجتماعی، درآمد سرانه و تحصیلات با افزایش کیفیت زندگی شهری همراه است (نوغانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳۴). ضمناً ارتقای سرمایه اجتماعی در عرصه عمومی در حالی که بر شاخص‌های کمی و کیفی رفتار شهروندی مؤثر است، زمینه‌ساز ارتقای کمی و کیفی زندگی شهری است. در حالی که برای ارتقای کیفیت زندگی شهری باید سرمایه اجتماعی شهر افزایش یابد و تأکید صرف بر ارتقای سرمایه اجتماعی خصوصی راهگشا نیست (همان: ۱۳۷). در مجتمع مسکونی اکباتان تهران اثبات شد که متغیرهای سن، جنس، شاغل بودن، موقعیت اجتماعی-اقتصادی، درآمد،

شیوه جامعه‌پذیری در خانواده، استفاده از رسانه‌های همگانی با کیفیت زندگی شهری در رابطه مثبت و معنی‌داری قرار دارند (احمدی و اسلام، ۱۳۸۸: ۱۲۳-۱۲۹). در شهر اصفهان مشخص شد که در دسته‌بندی‌های سنی و جنسیتی تفاوت معناداری میان میانگین‌های کیفیت زندگی وجود ندارد، در حالی که افراد متأهل از کیفیت زندگی مطلوب‌تری نسبت به مجردها برخوردارند (ربانی خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶: ۱۰۱-۱۰۲). تحقیقی در کرمان نشان داد که بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی شهری رابطه خطی مثبت و معنی‌داری برقرار است. اعتماد، هنجارها و مشارکت غیررسمی، از جمله مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی هستند که در این رابطه مؤثرند؛ ضمن اینکه پایین بودن مشارکت رسمی باعث شده تا این مؤلفه با کیفیت زندگی همبسته نباشد. نتایج اثبات نمود برای مداخله و بهبود سرمایه اجتماعی در راستای دستیابی به کیفیت زندگی، محلات پایین نسبت به بالای شهر در اولویت قرار دارند (گروسی و نقوی، ۱۳۸۷). تحقیقی در شهر تهران نشان داد خانواده‌هایی که از بودجه کمتری برخوردارند، به واسطه سبک‌زندگی انتخابی، از کیفیت زندگی پایین‌تری برخوردار خواهند بود. بودجه محدود خانواده باعث سنگینی بار تکفل خانوار شده و در مقابل، بهبود بودجه با سلامت و کیفیت زندگی بیشتر خانواده‌ها همراه است (شیخی، ۱۳۸۶). تحقیقی در شهر قوچان نشان داد که سرمایه اجتماعی باعث حفظ سرمایه کالبدی و توانمندسازی اجتماع محلی برای بسیج منابع و دارایی و برقراری عدالت اجتماعی است. این تحقیق تأیید نمود که سرمایه اجتماعی هم با رفاه عینی و هم با رضایت از زندگی در ارتباط مثبت و معنی‌داری قرار دارد و این سرمایه در احساس رضایت و سلامت فردی بسیار مؤثر است؛ ضمناً بعد ذهنی سرمایه اجتماعی برقرار کننده اصلی رابطه همبستگی میان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی شهری است (ذکایی و روشن فکر، ۱۳۸۵).

در خلال مرور مطالعات شهرهای مختلف، مشخص گردید برخی متغیرها روابط متفاوتی با کیفیت زندگی شهری دارند. سطح تحصیلات رابطه مثبت و معنی‌دار

(رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ خادم الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹؛ احمدی و اسلام، ۱۳۸۸) تحصیلات فاقد رابطه قابل تأیید (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹)، سطح تحصیلات همسر رابطه مثبت و معنی‌دار (حریرچی و همکاران، ۱۳۸۸)، مالکیت مسکن رابطه مثبت و معنی‌دار (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ خادم الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹)، مالکیت مسکن رابطه منفی و معنی‌دار (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۰)، مالکیت مسکن فاقد رابطه تأیید شده (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹)، درآمد رابطه مثبت و معنی‌دار (احمدی و اسلام، ۱۳۸۸؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ نوغانی و همکاران، ۱۳۸۷)، شاغل بودن رابطه مثبت و معنی‌دار (احمدی و اسلام، ۱۳۸۸؛ خادم الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹؛ حریرچی و همکاران، ۱۳۸۸؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹)، سن رابطه مثبت و معنی‌دار (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ نوغانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ خادم الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹)، سن فاقد رابطه تأیید شده (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹؛ ربانی خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶)، سن رابطه غیرخطی (حریرچی و همکاران، ۱۳۸۸)، جنسیت فاقد رابطه تأیید شده (رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ نوغانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ ربانی خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶)، بعد خانوار رابطه منفی و معنی‌دار (خادم الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹)، بعد خانوار فاقد رابطه تأیید شده (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸؛ رفعیان و همکاران، ۱۳۸۹)، تأهل رابطه مثبت و معنی‌دار (ربانی خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶)، تأهل فاقد رابطه تأیید شده (نوغانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ حریری و همکاران، ۱۳۸۸)، نزدیکی به مناطق مرزی رابطه منفی و معنی‌دار (فرجی ملائی و همکاران، ۱۳۸۹)، سرمایه اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌دار (غیاثوند، ۱۳۸۸؛ گروسی و نقوی، ۱۳۸۷؛ ذکایی و روشن فکر، ۱۳۸۵)، رضایت از خدمات شهری و محل سکونت رابطه مثبت و معنی‌دار (حریرچی و همکاران، ۱۳۸۸؛ غیاثوند، ۱۳۸۸)، تعداد فرزندان رابطه منفی و معنی‌دار (حریرچی و همکاران، ۱۳۸۸)، احساس امنیت رابطه مثبت و معنی‌دار (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۰)، مخاطرات و خطرات محیط شهری رابطه منفی و معنی‌دار (جاجرمی و کتبه، ۱۳۸۵)، تمایل به مهاجرت رابطه منفی و معنی‌دار (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۰)، حس تعلق رابطه مثبت و معنی‌دار (غیاثوند، ۱۳۸۸؛

ذکایی و روشن فکر، (۱۳۸۵)، میزان استفاده از رسانه‌های همگانی و نگرش‌های سنتی / مدرن رابطه معنی دار (احمدی و اسلام، ۱۳۸۸)، مدت اقامت رابطه مثبت و معنی دار (ذکایی و روشن فکر، ۱۳۸۵)، تعداد اتاق رابطه منفی و معنی دار (خادم حسینی و همکاران، ۱۳۸۹)، تعداد اتاق فاقد رابطه معنی دار

(رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸) و بودجه رابطه مثبت و معنی دار (شیخی، ۱۳۸۶) با کیفیت زندگی شهری دارند. جدول ۱۴ نشان می‌دهد که شرایط اجتماعی، اقتصادی و محیطی شهرهای مختلف باعث اثبات روابط متفاوتی میان متغیرهای تحقیق است.

جدول ۱۴- نمایش نتایج نوع روابط شاخص‌ها با کیفیت زندگی شهری

تحقیق‌های انجام شده					شاخص‌های سنجیده شده در ارتباط با کیفیت زندگی شهری
۱۳۸۸ رضوانی و همکاران، خادم الحسینی و همکاران، ۱۳۸۹	۱۳۸۸ احمدی و اسلام، ۱۳۸۸	۱۳۸۸ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸	۱۳۸۸ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸	۱۳۸۸ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸	
		↑			سطح تحصیلات
				↑	سطح تحصیلات همسر
			↓	↑	مالکیت مسکن
			↑	↑	درآمد
			↑	↑	شاغل بودن
			↔	↑	سن
			↔	↔	جنسیت
			↔	↓	بعد خانوار
			↔	↔	تأهل
			↓		نزدیکی به مناطق مرزی
		↑	↑	↑	سرمایه اجتماعی
			↑		رضایت از خدمات شهری و محل سکونت
			↓		تعداد فرزندان
			↑		احساس امنیت
	↓				مخاطرات محیطی
				↓	تمایل به مهاجرت
		↑	↑		حس تعلق
		↑			مدت اقامت
				↓ ↔	تعداد اتاق
↑					بودجه خانوار

راهنمای علائم: ↑: رابطه مثبت و معنی‌دار؛ ↓: رابطه منفی و معنی‌دار؛ ↔: فاقد هر رابطه معنی‌دار؛ ∅: رابطه غیرخطی

مدل‌های سنجش در کنار اهداف متفاوت پژوهشگران باعث شده تا دامنه اشتراکات تحقیقات بسیار محدود

این جدول تأیید می‌کند که کیفیت زندگی شهری مفهومی چند بعدی و وابسته به شرایط است، اما تعدد

باشد و قضاوت جامع از مطالعات انجام شده با چالش مقالات به تفکیک شهرها را نشان می‌دهد. روبه رو شود. جدول ۱۵ خلاصه‌ای از نتایج کلیدی

جدول ۱۵- نتایج کلیدی به تفکیک شهرها

شهر	نتایج کلیدی
نورآباد	کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی است که در شهر مورد بررسی شامل مؤلفه‌های: توسعه کالبدی، رضایت از امکانات، سرمایه اجتماعی، بهزیستی ذهنی، محیط محلی و آرامش شهری است. همبستگی قوی میان ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی یافت نشد.
خرم آباد	کیفیت زندگی شهری پایین ارزیابی می‌شود. در بخش‌های کم کیفیت تر شواهدی بر مهاجرت‌های بیشتر یافت شد.
مشهد	کیفیت زندگی تابعی از سرمایه اجتماعی، درآمد سرانه و تحصیلات شناخته شد. کیفیت زندگی بیش از آنکه به سرمایه اجتماعی عمومی مربوط باشد، به سرمایه اجتماعی خصوصی مرتبط است.
تهران	ساکنان پاسخ دهنده محله نواب تنها از امنیت مجتمع‌ها رضایت داشتند و از تسهیلات مجتمع، بهداشت مجتمع، دید و منظر و روابط همسایگی اظهار نارضایتی کردند. رابطه کلیدی میان سرمایه اجتماعی با ارزیابی افراد از کیفیت محیط کالبدی و کیفیت زندگی در شهر تهران تأیید شد. ضمناً خانواده با بودجه کمتر، از کیفیت زندگی کمتری برخوردار است.
گنبد قابوس	تأکید بر سنجش الگوی ذهنی شاخص‌های کیفیت زندگی در محله و مقایسه با میزان نتایج در ناحیه و شهر. وجود تفاوت شدید شاخص‌ها در نواحی مختلف شهری.
تبریز	استفاده از الگوی Seeking-Escaping با هدف بررسی تأثیرات روانی - اجتماعی پارک‌های شهری در بهبود کیفیت زندگی شهروندان از طریق بررسی عوامل جاذبه و دافعه.
شهرهای ایران	استفاده از تغییرات سهم و ظرفیت برخوردار جامعه شهری ایران در دهه ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ بر اساس شاخص‌های مسکن، بهداشت، آموزش، ارتباطات، انرژی و گردشگری. یافته‌ها نشان داد که جامعه شهری در بسیاری از شاخص‌های مسکن، آموزش، گردشگری، بهداشت و سلامت با کاهش روبه رو بوده است. شاخص‌های بهداشت و سلامت به استثنای سرانه تخت بیمارستان‌ها در مجموع ثابت مانده و سرانه برخوردار شاخص‌های ارتباطات و انرژی افزایش داشته است.
بیرجند	متغیرهای سطح تحصیلات، شیوه جامعه‌پذیری در خانواده، میزان استفاده از رسانه‌ها، مرتبه شغلی، شبکه‌های حمایت اجتماعی، در روش رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی کیفیت زندگی به کار گرفته شدند. ضمناً در مقایسه میان روستاییان و شهری‌ها، کیفیت زندگی شهرنشینان بیشتر از روستاییان در کلیه شاخص‌های ذهنی و عینی ارزیابی می‌شود.
اصفهان	تمرکز جامعه‌شناسانه به کیفیت زندگی شهری در این تحقیق صورت گرفت. کیفیت زندگی ساکنان اصفهان در سطح بالایی ارزیابی می‌شود و در این میان، منزلت نقشی بیشترین و احساس رضایت از زندگی در اجتماع، کمترین میانگین‌ها را دارا بودند. منطقه ۲ و ۹ بالاترین و منطقه ۳، ۱ و ۷ پایین‌ترین میانگین‌ها را نمایش دادند. تلاش برای ساخت مدلی ایرانی در این پژوهش صورت گرفت.
کرمان	تأیید رابطه مثبت و خطی میان کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی. تأیید پایین بودن سطح مشارکت رسمی و بالا بودن سطح اعتماد به خویشاوندان ساکنان کرمان. تأیید رابطه مثبت میان هنجارگرایی و کیفیت زندگی. وضعیت کیفیت سلامت جسمانی و سلامت روانی بهتر از کیفیت امنیت عمومی، دسترسی به خدمات، کیفیت محیطی و کیفیت فرهنگی است. بهترین محلات از نظر کیفیت زندگی ابتدا محلات پایین و سپس محلات بالای شهر است.
قوچان	پایین‌ترین سطح سرمایه‌اجتماعی با پایین‌ترین میزان سرمایه‌کالبدی همراه است. داشتن سطحی از سرمایه اجتماعی به عنوان زمینه‌ای برای تداوم و تقویت سرمایه کالبدی و انسانی لازم است.

بحث و بررسی

کمبود پژوهش‌های مرتبط با کیفیت زندگی شهری و نیاز به انعکاس آنها به شکل مقاله، مهمترین نیاز تحقیق در حیطه کیفیت زندگی شهری است. گرایش مختلف رشته‌های پزشکی، روان‌شناسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی، جغرافیا و برنامه‌ریزی به بحث‌های کیفیت زندگی، باعث ایجاد تنوع در مدل‌های تحقیق و گرایش برخی رشته‌ها به استفاده از ابزارهای استاندارد برای سنجش این کیفیت شده است. توجه بیش از حد محققان به تحقیقاتی که با فرهنگ زندگی شهری ایرانی ناسازگار است، باعث استخراج مدل‌های تحلیلی غیر بومی و دستیابی به نتایج معیوب خواهد شد. این رویکرد به عقیده شارلک از مطلوبیت سنجش کیفیت زندگی خواهد کاست. بنابراین، توجه همزمان به مقیدات فرهنگی و خصوصیات جهانی، پیشنهادی برای انجام یک تحقیق کیفیت زندگی است (Schalock, 2004 : 206). برای مثال، افزایش شاخصی مانند "میزان سرمایه‌گذاری بخش عمومی در ساخت خانه‌های سالمندان" در کشورهایی که نهاد ذهنی عمومی نگهداری سالمندان را وظیفه بخش عمومی می‌دانند، شاخصی مثبت از بهبود کیفیت زندگی شهری است، اما در کشوری که نگهداری از سالمندان بخشی از وظایف خانوارهاست، بالا رفتن این شاخص قطعاً نشان دهنده افزایش کیفیت زندگی شهری به حساب نمی‌آید. به نظر می‌رسد ساخت مدل‌های پژوهشی با تمرکز بر فرهنگ و پیشینه ایرانی باید در اولویت قرار گیرد. توسعه آگاهی از مبانی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی شهری و استفاده از تفاوت‌های مطرح در این رویکردها برای ساخت مدل‌های تحقیق، نیازی است که کمتر مورد توجه محققان قرار گرفته است. برای ساخت مدل‌های تحقیق کیفیت زندگی شهری، پیش از مرور پژوهش‌های انجام شده و استفاده از چارچوب‌های تحقیقی تکراری، باید به شناسایی گونه‌ها و الگوهای جامعه‌شناختی کیفیت زندگی

مراجعه شود، تا شرایط ساخت الگوهای جدید و مناسب فراهم شود. تحقیقات مرور شده در این پژوهش نشان داد که هر محقق بر اساس دیدگاه فردی مسیر متفاوتی را برای طراحی یک تحقیق به کار برده و این گوناگونی باعث شده است که تحقیقات از مرکزیت قابل تحلیل و رویه‌ای قابل اتکا و روش‌شناسانه برخوردار نباشد. هر چند خلاقیت‌های درخور توجهی درباره طراحی مدل‌های چند سطحی، بومی‌سازی مدل‌های بین‌المللی و استفاده از شاخص‌های جهانی صورت گرفته است، اما پراکندگی روش‌ها باعث سخت شدن جمع‌بندی و نتیجه‌گیری یکپارچه فراتحلیلی از این مطالعات شده است.

چارچوب تحلیلی نتیجه محقق از مطالعات نظری و نتیجه تجربیات جمع‌آوری شده از خبرگان است که هادی اصلی تحقیق به حساب می‌آید. این موضوعی است که به وسیله مدل تحلیلی مقدر خواهد شد (کیوی و کامپنهود، ۱۳۸۶: ۱۰۷). بیش از ۶۰ درصد مطالعات بررسی شده وضعیت شفافی از نظر چارچوب تحلیلی داشتند که سطح کیفیت ظاهری این مقالات را نشان می‌دهد. به اعتقاد برخی از محققان، برای ساخت مدل کیفیت زندگی شهری، دارا بودن چارچوبی چند بعدی و مردم‌گرا، یکی از مهمترین الزامات جمع‌آوری داده‌های غنی است (ربانی خوراسگانی و کیانپور، ۱۳۸۶: ۷۵). این تحقیق نیز نشان داد که سه بعد اصلی اجتماعی، اقتصادی و محیطی در بیش از ۶۰ درصد مطالعات مورد توجه قرار گرفت و نگاه چند بعدی در این مطالعات جاری است.

مرسوم است که در مقالات علمی، همواره فرضیه‌ها و پرسش‌های تحقیق ارائه شود. نتایج پژوهش جاری نشان می‌دهد که در بیشتر مقالات، فرضیه‌ها و سؤال‌های تحقیق آشکارا مورد توجه قرار نگرفته‌اند. این مسأله با عدم آگاهی خواننده نسبت به مسیر آزمون‌های آماری همراه است.

شناسایی میزان اهمیت آماری متغیرهای اثرگذار و اثرپذیر از کیفیت زندگی بپردازد، به مبانی تحقیق، دیدگاه‌های نظری و نتایج حاصله به تفکیک شهرها محدود شده است. در این بخش، عدم تأیید رابطه‌ای قابل اتکا میان متغیرهای محیطی و کیفیت زندگی شهری، یافته غیرمنتظره‌ای محسوب می‌شود.

جمع‌بندی

تحقیق جاری که به روش فرا تحلیل صورت گرفته، به دنبال شناسایی روش‌شناسی و نتایج تحقیقات فارسی زبان منتشره در مقالات علمی- پژوهشی و غیر علمی- پژوهشی است. این تحقیق نشان می‌دهد که مقالات کیفیت زندگی شهری انتشار یافته در ایران، بیشتر به صورت کمی و از طریق تحلیل‌های آماری صورت گرفته‌اند. به نظر می‌رسد استفاده از روش‌های کیفی، مسیر ساخت پژوهش‌های جدید و متفاوتی را فراهم خواهد ساخت. ضعف عمومی تحقیقات در مورد انعکاس تخمین تعداد نمونه‌ها، روش‌های نمونه‌گیری، پایایی و روایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها، باعث ایجاد مشکل برای انجام فرا تحلیل‌های کمی است. به نظر می‌رسد انعکاس حداقل‌های آماری و همبستگی‌های استخراج شده، این مشکل را برطرف خواهد ساخت. اندیشه بیشتر در مبانی جامعه‌شناختی کیفیت زندگی شهری برای استخراج مدل‌های بهتر توصیه می‌شود. تحقیقات نشان داد که پژوهشگران توجه خوبی به تمایز میان شاخص‌های عینی و ذهنی داشته‌اند. البته، جای توجه دارد، نبود نتیجه‌گیری‌های مجزا نسبت به شاخص‌های عینی و ذهنی، باعث از دست رفتن بخش مهمی از یافته‌های این تحقیقات شده است. توجه مطلوب مطالعات به ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری، شانس تحقق پژوهش‌های چند بعدی و انعکاس واقعی‌تر این مفهوم را فراهم ساخته است. با توجه به اینکه کیفیت

محدودیت منابع مالی و زمانی محققان، یکی از عوامل اصلی برای انتخاب نمونه آماری و تقلیل تعداد نمونه‌هاست. این اقدام باعث می‌شود تا پژوهشگر بتواند بر تعدادی نمونه به عنوان نماینده جامعه تمرکز نماید و از کیفی شدن نتایج اطمینان پیدا کند (حافظ نیا، ۱۳۸۷: ۱۱۹). نتایج این مطالعه نشان می‌دهد نزدیک به نیمی از مقالات، فاقد استدلالی روشن برای چرایی انتخاب تعداد نمونه هستند؛ هر چند قطعاً در کارهای پژوهشی، ملاحظات مربوطه رعایت شده و نبود این موارد نشانه غفلت از آنها نیست. جای توجه دارد که انتخاب حجم نمونه زیاد و کم، هر دو زمینه‌ساز تهدید نتایج تحقیق است. حجم نمونه‌های بسیار زیاد باعث پذیرش نتایج اشتباه و حجم نمونه‌های کمتر از استاندارد، باعث از دست رفتن نتایج با اهمیت است. بنابراین، انتخاب حجم نمونه، یکی از مهمترین عوامل کیفیت مقالات است که وابسته به جامعه تحقیق و نیازهای پژوهشی است. محققان دارا بودن حداقل ۳۰ و حداکثر ۵۰۰ نمونه را در پژوهش‌های میدانی توصیه نموده‌اند (دانایی فرد، الوانی و عادل‌آذر، ۱۳۸۹: ۳۴۸). بررسی تحقیقات میدانی این مطالعه نشان داد که انتخاب حجم نمونه در وضعیت قابل قبول و مطلوبی قرار دارد.

برای اعتماد به تناسب داده‌ها با تحقیق، دارا بودن روایی و پایایی ابزار سنجش از پیش‌نیازهای اساسی است. روایی به معنی سنجیده شدن درست مقیاس‌ها، کیفیت محتوای ابزارها و سؤال‌های تحقیق است. پایایی ابزار نیز به اعتبار، دقت و اعتمادپذیری ابزار سنجشی اشاره دارد (حافظ نیا، ۱۳۸۷: ۱۵۵). یکی از نتایج قابل انتظار از روش فرا تحلیل، دستیابی به اندازه اثر و سنجش ارزش همبستگی متغیرهای در ارتباط با مفهوم تحقیق است، اما ضعف مقالات مربوطه در زمینه ارائه ارقام روایی و پایایی، دستیابی به این مهم را غیرممکن نمود. بنابراین، نتایج به دست آمده از این تحقیق بیش از آنکه به

منابع

- زندگی شهری از تعامل میان شرایط فردی، اجتماعی، محیطی، اقتصادی و فناورانه حاصل می‌شود، طراحی شاخص‌هایی که این ابعاد را پوشش دهد، لازم به نظر می‌رسد. شاخص‌های درآمد، اشتغال و سرمایه اجتماعی رابطه مثبت، معنی‌دار و قابل اتکایی با کیفیت زندگی شهری به نمایش گذاشت، در حالی که مالکیت مسکن، سن و تأهل، همبستگی‌های متفاوتی را با این مفهوم به نمایش گذاشتند. ضمناً سرمایه اجتماعی به عنوان مفهومی نه چندان جدید مورد توجه محققان قرار دارد و در پاره‌ای از موارد محصول کیفیت زندگی شهری شناخته شده است.
- یکی از مهمترین بخش‌های مطالعات فراتحلیل، استفاده از نتایج آماری تحقیق‌ها و جمع‌بندی نتایج به شکلی جامع و یکپارچه است. سختی برقراری ارتباط با نگارندگان مقالات برای دریافت داده‌های منتشر نشده، عدم همخوانی روش‌های به کارگرفته شده و در نتیجه، نبود قابلیت ادغام و یکپارچه سازی نتایج، مشکلات اصلی انجام فراتحلیل‌های کمی در زمینه کیفیت زندگی شهری است. برای افزایش کیفیت مقالات و تجمع‌پذیر شدن نتایج، توصیه می‌شود مجلات علمی- پژوهشی یا متولیان مؤثر بر پژوهشگران، استانداردهایی را به صورت تشویقی یا اجباری مطرح نمایند تا تجمیع نتایج مطالعات آتی مقدور گردد. کیفیت زندگی شهری، مفهومی پیچیده و مبهم است که در صورت انجام پژوهش‌هایی با روش‌شناسی و ابزارهای پراکنده و غیرهمسان، فراتحلیل‌های پیچیده و مبهمی به همراه خواهد داشت. پروراندن عملی این مفهوم، یکی از نیازهای اصلی سازمان‌های شهری برای جلب رضایت عمومی و یکی از مهمترین اهداف سیستم مدیریت شهری به حساب می‌آید. نتایج متفاوت در شهرهای مختلف، نیاز به تحقیق بیشتر در مبانی ذهنی ساکنان و خصوصیات عینی شهرهای ایرانی را متذکر می‌شود.
- احمدی، حبیب، اسلام، علی رضا. (۱۳۸۸). «بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مرتبط با کیفیت زندگی مردم بیرجند»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، ش ۳، صص ۱۱-۱۳۴.
- آسایش، حسین. (۱۳۸۰). «سنجش کیفیت زندگی در یکصد شهر بزرگ جهان»، *مدیریت شهری*، ش ۸، صص ۹۴-۱۰۵.
- باسخا، مهدی؛ عاقلی کهنه شهری، لطفعلی؛ مسائلی، ارشک. (۱۳۸۹). «رتبه‌بندی شاخص‌های کیفیت زندگی در استان‌های کشور»، *رفاه اجتماعی*، ش ۳۷، صص ۹۵-۱۱۲.
- پوراحمد، احمد؛ فرهودی، رحمت الله؛ حبیبی، کیومرث؛ کشاورز، مهناز. (۱۳۹۰). «بررسی نقش کیفیت محیط سکونت در مهاجرت‌های درون شهری (مطالعه موردی: بافت قدیم حرم آباد)»، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ش ۷۵، صص ۱۷-۳۶.
- جاجرمی، کاظم؛ کلتی، ابراهیم. (۱۳۸۵). «سنجش وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان - مطالعه موردی: گنبد قابوس»، *جغرافیا و توسعه*، ش ۸، صص ۵-۱۸.
- حریرچی، امیرمحمود؛ میرزایی، خلیل؛ جهرمی و مکانی، اعظم. (۱۳۸۸). «چگونگی وضعیت کیفیت زندگی شهروندان شهر جدید پردیس (۱۳۸۸)»، *پژوهش اجتماعی*، ش ۴، صص ۸۹-۱۱۰.
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۸۷). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، تهران: انتشارات سمت.
- خادم‌الحسینی، احمد؛ منصوریان، حسین؛ ستاری، محمد حسین. (۱۳۸۹). «سنجش کیفیت ذهنی زندگی در نواحی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)»، *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ش ۳، صص

۴۵-۶۰

خاکی، غلامرضا. (۱۳۸۶). روش تحقیق با رویکردی به پایان نامه نویسی، تهران: انتشارات بازتاب.

دانایی فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی؛ آذر، عادل (۱۳۸۹). روش شناسی پژوهش کمی در مدیریت: رویکردی جامع، تهران: انتشارات اشراقی.

ذکایی، محمدسعید؛ روشن فکر، پیام. (۱۳۸۵). «رابطه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محلات شهری» فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، ش ۳۲، صص ۱-۳۷.

ربانی خوراسگانی، علی؛ کیانپور، مسعود. (۱۳۸۶). «مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی: مطالعه اصفهان»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ش ۴، صص ۶۷-۱۰۸.

رضوانی، محمدرضا؛ متکان، علی اکبر؛ منصوریان، حسین؛ ستاری، محمدحسین. (۱۳۸۸). «توسعه و سنجش شاخص‌های کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر نورآباد، استان لرستان)»، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ش ۲، صص ۸۷-۱۱۰.

رفیعیان، مجتبی؛ عسگری، علی؛ عسگری زاده، زهرا. (۱۳۸۸). «سنجش میزان رضایتمندی سکونتی ساکنان محله نواب»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ش ۶۷، صص ۵۳-۶۸.

رفیعیان، مجتبی؛ امین صالحی، فرزین؛ تقوایی، علی اکبر. (۱۳۸۹). «سنجش کیفیت محیط سکونت در شهرک اکباتان تهران»، مدرس علوم انسانی- برنامه‌ریزی و آمایش فضا، ش ۴، صص ۶۳-۸۵.

ریاحی، بهروز. (۱۳۸۸). مرجع کاربردی استاندارد و کیفیت ایران، تهران: نشر مربع.

سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه. (۱۳۸۷). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، تهران:

انتشارات آگاه.

سیروس صبری، رضا. (۱۳۷۶). «نقش دسترسی‌ها در کیفیت زندگی شهری»، صص ۲۵-۵۸-۷۳.

شیخی، محمد تقی. (۱۳۸۶). «بودجه و رفاه خانواده در شهر تهران: مطالعه ای جامعه شناختی از کیفیت زندگی خانواده»، علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، ش ۱، صص ۱۲۱-۱۴۲.

صدیق سروستانی، رحمت الله. (۱۳۷۹). «فرا تحلیل مطالعات انجام شده در حوزه آسیب شناسی اجتماعی در ایران»، نامه علوم اجتماعی، ش ۱۵، صص ۶۷-۱۰۳.

علی اکبری، اسماعیل؛ امینی، مهدی. (۱۳۸۶). «کیفیت زندگی شهری در ایران (۱۳۸۵-۱۳۶۵)»، رفاه اجتماعی، ش ۳۶، صص ۱۲۱-۱۴۱.

غفاری، غلامرضا؛ امیدی، رضا. (۱۳۸۸). کیفیت زندگی شاخص توسعه اجتماعی، تهران: انتشارات شیرازه.

غفاری، غلامرضا؛ ابراهیمی، لویه. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

غیاثوند، الهام. (۱۳۸۸). «تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهر»، فصلنامه مهندسی مشاور، ش ۴۵، صص ۲۲-۲۸.

فرجی ملائی، امین؛ عظیمی، آزاده؛ زیاری، کرامت اله. (۱۳۸۹). «تحلیل ابعاد کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران»، پژوهش و برنامه ریزی شهری، ش ۲، صص ۱-۱۶.

قاضی طباطبایی، محمود؛ ودادهیر، ابوعلی. (۱۳۸۹). فرا تحلیل در پژوهش‌های اجتماعی و رفتاری، تهران: انتشارات جامعه شناسان.

قربانی، رسول؛ تیموری، راضیه. (۱۳۸۹). «تحلیلی بر نقش پارک‌های شهری در ارتقای کیفیت زندگی شهری با استفاده از الگوی Seeking-Escaping

- فردوسی مشهد، ش ۱، صص ۱۱۱-۱۴۰.
- ودادهیر، ابوعلی. (۱۳۸۹). «فرا ترکیب نتایج واکاوی‌های کیفی و مطالعات فرهنگی: واقعیت یا توهم»، برگ فرهنگ، ش ۲۲، صص ۲۴-۴۵.
- Das, D. (2008) "Urban Quality of Life: A case study of Guwahati". *Social Indicators Ressarch* , 270-304.
- Diner, E; Oishi, S. (2000) *Money and Happiness: Income and subjective well-being*. Cambridge: MIT press.
- Doyle, I, H , (2003) "Synthesis through Meta-ethnography: paradoxes, Enhancements, and Possibilities", *Qualitive Research*, 3, 321-345.
- Foo, T.S. (2000) *Subjective assessment of urban quality of life in singapore*. Habitat International .
- Lansing, J. B., and Marans, R. W. (1969) "Evaluation of Neighborhood Quality". *AIP Journal* , 195-199.
- Mukherjee, Ramkrishna. (1989) *The Quality of life valuation in social research*. New Dehli: Sage publication.
- Schalock , R.L. (2004) "The concept of quality of life : what we know and do not know", *Journal of Intellectual Disability Research*, 48, 203-216.
- Van Kamp I, Leidelmeijer K, Marsmana. (2003) "Urban environmental quality and human well-being towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study". *Landscape and Urban Planning* , 5-18.
- نمونه موردی: پارک‌های شهری تبریز»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ش ۷۲، صص ۴۷-۶۱.
- کوکبی، افشین. (۱۳۸۶). «معیارهای ارزیابی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری»، هویت شهر، ش ۱، صص ۷۵-۸۶.
- کوکبی، افشین؛ پورجعفر، محمد رضا؛ تقوایی، علی اکبر. (۱۳۸۴). «برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها»، جستارهای شهرسازی، ش ۱۲، صص ۶-۱۳.
- کیوی، ریمون؛ کامپنهود، لوک وان. (۱۳۸۶). روش تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: انتشارات توتیا.
- گروسی، سعیده؛ نقوی، علی. (۱۳۸۷). «سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر کرمان»، رفاه اجتماعی، ش ۳۰ و ۳۱، صص ۶۱-۸۲.
- لطفی، صدیقه. (۱۳۸۸). «مفهوم کیفیت زندگی شهری: تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه‌ریزی شهری»، جغرافیای انسانی، ش ۴، صص ۶۵-۸۰.
- مختاری، مرضیه؛ نظری، جواد. (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی کیفیت زندگی، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- ناطق پور، محمد جواد؛ فیروزآبادی، سید احمد. (۱۳۸۴). «سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران»، جامعه‌شناسی ایران (۲۴)، ش ۲۸، صص ۵۹-۹۱.
- نوغانی، محسن؛ اصغرپور ما سوله، احمد رضا؛ صفا، شیما؛ کرمانی، مهدی. (۱۳۸۷). «کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد»، دوفصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه